

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СИСТЕМИ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ

Аналіз юридичної літератури, чинного законодавства, практики його застосування дає можливість дійти висновку, що всі засади кримінального процесу тісно взаємопов'язані, становлять цілісну систему, де порушення будь-якої з них впливає на ступінь функціонування інших засад, на можливість досягнення завдань кримінального судочинства. Послідовна реалізація будь-якої з засад передбачає найсуворіше дотримання всіх інших. Як уже зазначалося, саме тому, що досліджувані засади становлять певну систему, вони є рівновеликими і єдиними, адже будь-яка система – це перш за все сукупність елементів, які існують у єдності і взаємозв'язку, де недотримання однієї засади, безумовно, тягне за собою порушення інших. Отже, ми стикаємося з такою ознакою системи засад кримінального процесу як взаємозв'язок, яка полягає у тому, що всі засади не можуть діяти окремо, а, відповідно, діють у системі, де досягнення кінцевої мети процесу можливе лише за умови належного дотримання всієї системи засад. Якщо ж такого зв'язку не існує, а засади не витікають одна з одної, то не можна говорити про процес, як про єдине ціле. У даному разі не йдеться про те, що зміст однієї засади має зводитися до змісту будь-якої іншої. Навпаки, кожній засаді належить своє власне змістовне наповнення, яке відбиває типологію й завдання процесу, які єдині для всіх засад. Саме в цьому й полягає їх взаємозв'язок. Дана властивість засад кримінального судочинства випливає з вихідних положень законів діалектики: всі явища, які складають об'єктивну дійсність,

знаходяться у взаємозв'язку і взаємозалежності; виникнення, зміна, розвиток будь-яких явищ і матеріальних систем неможливі в ізольованому, відокремленому стані. Та чи інша множинність об'єктів може бути визнана системою лише за наявності системоутворюючих зв'язків. Одночасно слід мати на увазі, що всі питання структури системи, згідно із зауваженням Ю.М. Грошевого, повинні досліджуватись у їх нерозривному зв'язку з самим об'єктом, оскільки окремо від змісту принципів структура нездатна в повній мірі охарактеризувати зміст цієї системи.

Вважаємо, що взаємозв'язок системи засад кримінальної процесуальної діяльності має визначатися певними критеріями. Першим є завдання кримінального процесу як уявлення про стан, до якого прагне ця система й заради чого існує. Якщо виходити з того, що засади – вихідні, основні положення процесу, то цілком очевидно, що ці властивості є характерними не тільки для всієї системи, а й для кожного її складника – засади. Тільки система засад може гарантувати досягнення кінцевої мети кримінального процесу. Кожна засада останнього, що входить у систему, знаходиться у взаємозв'язку, взаємозалежності і взаємозумовленості з іншими, доповнюючи один одного. Із цього випливає, що лише дотримання всіх утворюючих систему засад, може забезпечити досягнення завдань кримінального судочинства.

Другим критерієм взаємозв'язку системи засад є тип процесу, оскільки засади кримінального судочинства – це керівні положення, які визначають побудову всіх його стадій, форм та інститутів і забезпечують реалізацію його призначення. Саме засади пронизують весь процес і визначають його тип, контролюють його інститути. Тому порушення засад завжди викликає їх невідповідність типологічним основам, бо діючи лише у взаємозв'язку, вони забезпечують дотримання типу кримінального процесу. Саме у їх взаємозв'язку система визначає структуру кримінального процесу, зміст механізму процесуальної діяльності, процесуальні гарантії захисту загальнолюдських цінностей у даній сфері.

Ми вказали, що розглядувані засади, які діють лише в системі, обов'язково мають існувати у взаємозв'язку, що забезпечується завданнями й типом кримінального процесу. Проте, як вбачається, такий зв'язок повинен мати певну мету. Вважаємо, що таким постулатом є законність. У сучасній науці існує багато підходів до тлумачення поняття «законність». Її розуміють і як соціальний феномен, елемент надбудови, і як політичне та правове явище, як правовий режим, метод державного регулювання. За висловом О.М. Колодія й В.В. Копейчикова – це одна з основних засад діяльності державних органів, громадських організацій і посадових осіб. М.С. Строгович справедливо вважав, що законність не є принципом кримінального процесу, а виступає універсальним правовим положенням, яке діє у всіх галузях права. Обґрунтуємо детальніше цю позицію.

Кримінальний процес невід'ємний від законності. Їх взаємозв'язок виявляється в тому, що процес, захищаючи від злочинних посягань суспільний і державний лад, права й законні інтереси громадян, установ, підприємств, організацій; здійснюючи швидке й повне розкриття злочинів, викриття винних і справедливе їх покарання; виховуючи громадян в дусі неухильного додержання законів, є однією з найважливіших гарантій законності. КПК й Конституція України проголошують законність обов'язковою вимогою, що пред'являється законом до дій і рішень посадових осіб, суб'єктів кримінального процесу, які мають відповідати вимогам, що пред'являються до них Основним Законом. Вимога законності зобов'язує суд, прокурора, слідчого, особу, яка провадить дізнання: а) безумовно дотримуватись встановленого законом порядку провадження на всіх стадіях процесу; б) здійснювати процесуальні дії на законних підставах і в передбачених законом процесуальних формах; в) приймати рішення у відповідності до норм матеріального і процесуального права; г) не відступати від вимог закону при застосуванні до осіб засобів процесуального примусу; д) суворо дотримуватись правил збирання та закріплення доказів, оскільки при відправленні правосуддя не допускається використання доказів, отриманих з порушенням вимог закону.

Нарешті, недотримання вимог законності, безумовно, тягне за собою порушення засад кримінального процесу, а відхилення від вимог будь-якого з них призводить до порушення законності. У зв'язку із цим деякі правознавці називають засаду законності «принципом принципів». На нашу думку, правильнішим було б визначити законність як інтегративну якість системи засад кримінального процесу, яка забезпечується в результаті взаємозв'язку останніх, оскільки пронизує всю кримінальну процесуальну діяльність і знаходить віддзеркалення в змісті кожної з засад.

II Всеукраїнська науково-практична конференція «Правові засади діяльності правоохоронних органів»

Порушення засад кримінального процесу в ході розслідування та судового розгляду кримінальної справи призводить до порушення інших правових норм, а, значить, вимог законності. Це дозволяє стверджувати, що будь-який відхід від засад кримінальної процесуальної діяльності є досить суттєвим і повинен тягти за собою зміну або скасування рішення суду. Таке їх порушення, безперечно, є й порушенням норм кримінального процесуального законодавства, і, навпаки, недотримання останніх при розгляді справи тягне порушення засад, передбачених КПК і Конституцією України. Тому підстави для зміни або скасування рішення суду, передбачені ст. 367 КПК, мають застосовуватися й при порушенні засад кримінального процесуального права. Вважаємо за доцільне доповнити ст. 409 КПК наступним пунктом: 5) «порушення засад кримінального процесу».

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

ІНСТИТУТ ПІДГОТОВКИ СЛІДЧИХ КАДРІВ ДЛЯ МВС УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

ОБ'ЄДНАННЯ ГРОМАДСЬКИХ ФОРМУВАНЬ УКРАЇНИ
З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ І ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ
(ГРОМАДСЬКА ЦИВІЛЬНА СЛУЖБА)

ХАРКІВСЬКЕ ОБЛАСНЕ ГРОМАДСЬКЕ ФОРМУВАННЯ
З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ І ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ
(ВІДОКРЕМЛЕНИЙ ПІДРОЗДІЛ ОГФ УКРАЇНИ)

КАФЕДРА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

КАФЕДРА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА
НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

КАФЕДРА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА №2
НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

КАФЕДРА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА №2
НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

«Правові засади діяльності правоохоронних органів»

**Збірник наукових праць за матеріалами
II Всеукраїнської науково-практичної конференції
(19 грудня 2015 року)**

Харків
«Плеяда»
2015

